

**МОДЕЛ НА ПРИЕМНАТА ГРИЖА В АВСТРИЯ****С.Й. Хайнова**

Шуменский университет им. Епископа Константина Преславского,  
г. Шумен, България

През 1979 г. д-р Елизабет Лутер съвместно с екип сътрудници разработва „Виенския модел“ за приемна грижа. В началото, стъпка по стъпка, той е апробиран като пилотен проект в частната организация „Родители за деца в Австрия“. Много бързо чрез средствата за масова информация техният опит става популярен в цяла Австрия. Създава се мрежа от подобни частни организации във всичките 9 австрийски провинции. През 1982 г. те се обединяват в една обща национална организация. Този централен съюз става всепризнат техен представител пред правителствените служби за работа с младежта и семействата, пред законодателя и научната общественост. Така през изминалите 20 години става възможно въз основа на „Виенския модел“ в цяла Австрия да се подобри решаващо практиката за работа с приемни семейства, както и съответстващите й законови разпоредби. В резултат на системно създаваните международни контакти „Виенският модел“ придобива международна известност. В периода 1996-2000 г. той се превръща в основа на най-големия досега проект на Европейския съюз в сферата на приемната грижа, наречен „Пепеляшка“. Негова цел е чрез транснационалната съвместна работа на 15 организации от 5 страни-членки на ЕС да се създаде общ стандарт за квалифицирана, професионална работа в сферата на приемната грижа. Резултатите от проекта „Пепеляшка“ са препоръчани от Европейската комисия като най-добър практически модел за съвместяване на професията и семейните ангажименти, особено за жените [7], [9], [14].

Основните елементи на квалифицираната приемна грижа на „Виенския модел“ са:

- „Системното“ мислене като философия на модела;
- Цели и основни елементи на приложението му в практиката;
- Квалификация и професионализация на приемната грижа, включваща: определяне на критериите за избор на приемни родители; подготовка (обучение) на приемните родители;
- перманентно обучение и работа в дискуссионни групи за приемните родители;
- Професионално консултиране и подкрепа на приемните родители от специалисти;
- Съвместна работа между официалните (правителствени) служби, частните (неправителствени) организации и научната общественост;
- Работа с обществеността [4], [6], [13].

Принципът на „Виенския модел“ се ориентира към системната семейна терапия, тъй като всяко приемно дете живее в една комплексна система от свързани с него лица: биологични родители, приемни родители, представители на официалните служби за работа с младежта и семействата, а така също психолози, лекари или други професионални помощници. Ето защо, добруването на детето не може да се постигне изолирано, а е възможно само ако свързаните с него възрастни се чувстват добре. Затова нашата максима гласи:

— Добруването на детето чрез добруването на възрастните; добруването на възрастните чрез партньорство между всички значими за детето лица!

— На детето да не се отнема никой значим възрастен (родители, домови възпитатели), а да му се предлагат нови такива (приемни родители)! [3], [4], [8].

При осъществяването на „Виенския модел“ за приемна грижа се изхожда от шест фундаментални тези, чието осъществяване допринася за една конструктивна системна съвместна работа и беден на конфликти живот на всички, свързани с приемното дете. Използват се тези „базисни истини“ като мисловна провокация за самопроверка на кандидат-приемните родители по време на подборните интервюта, а така също и на подготвителните курсове, които те посещават преди да приемат детето. Децата имат семейства, с които ги свързва техния произход и корени. Зад всяко приемно дете стои неговият род и житейска история. Тя не трябва да бъде потискана, а конструктивно преработвана, тъй като е част от идентичността на всеки човек. Децата се нуждаят от семейства, и ако не могат да растат в своите собствени, то поне да имат заместващо семейство, тъй като семейството е най-добрата среда за социалното учене като основа на личностното развитие и бъдещото социално поведение на човека. Всяко скъсване на отношенията с биологичното семейство при пренастаняване представлява за детето травма и затруднение за неговото бъдещо развитие. Ето защо, в случай на пренастаняване при друго семейство, по възможност не трябва да се стига до радикално прекъсване на контактите на детето с биологичното семейство. Ако взаимоотношенията между приемните родители на детето са трудни или неблагоприятни, то те трябва поне да му дадат възможност да получи квалифицирана помощ при преработката на своята семейна история, за да му се спести евентуален конфликт, свързан с лоялността му към неговия произход, и по този начин да се улесни неговата идентификация. Добруването на детето е постижимо само чрез добруването на възрастните, тъй като детето е много пряко зависимо от тях. Добруването на възрастните произтича от готовността за партньорство и равноправното третиране. Това изисква готовност за емпатия и компромиси с останалите участници и обществеността като цяло, за да е възможно намирането на общи решения. Семействата се нуждаят от съпътстваща подкрепа, при това

както отдаващите, така и приемащите, тъй като и двете страни се намират в критична, нетипична извънредна ситуация [2], [5], [15].

В контекста на тези шест основни тези става ясно, че във всеки конкретен случай трябва да се мисли системно ориентирано, да се успява да се стигне до взаимно разбиране и да се работи съвместно в интерес на детето. В противен случай добруването на детето, поставено между конкуриращите се възрастни, няма да бъде постигнато, а по-скоро ще бъде нарушено [1], [7], [16].

„Виенският модел“ на квалифицирана приемна грижа си поставя следните цели:

- чрез постоянна и сериозна работа с обществеността да се привличат приемни родители и да се повишава чувствителността на обществото към потребностите на изоставените деца;

- чрез обучителни и консултативни дейности, насочени към засилване на капацитета на приемните родители (вкл. и за обгрижването на деца със специални нужди), да се предотвратяват случаи на провалени приемни процедури и отношения;

- да се гарантира правният и социален статус на приемните родители;

- да се предостави съпътстваща компетентна подкрепа на биологичното семейство;

- да се предотвратят възможно най-голям брой настанявания в обществените домове [1], [5], [9].

За осъществяването на тези цели се развива една концепция, ориентирана към потребностите на засегнатите и включваща някои основни елементи, които биха могли да бъдат адаптирани в съответствие със съществуващите регионални дадености [10], [11], [12].

Това са:

- системна работа по индивидуални случаи, включваща помощта за биологичните родители;

- периодични предложения за участие на кандидат-приемните родители в подготвителни курсове;

- текуща подкрепа за приемните родители чрез постоянно предлагане на възможности за обучение и работа в дискусийни групи;

- създаване на специализирани центрове за семейно консултиране (с участието на мултипрофесионални екипи);

- ежегодни интердисциплинни семинари за всички участващи в осъществяването на приемната грижа [2], [16].

В центъра на тази концепция за приемна грижа е поставено възможно най-успешното постигане на добруване на детето: а именно, удовлетворяването на основната потребност на детето от принадлежност (свързаност). Надеждните връзки с другите в ранното детство са основата на

първичното доверие, на увереността в собствените сили, на чувството за само ценност. По този начин се създават условията за развитие на способността за обвързване (приобщаване) и справяне (постижение), и това е предпоставката за един самостоятелен, отговорен към самия себе си и щастлив живот [3], [8].

Улесняването на тези връзки и гарантирането на стабилни взаимоотношения между родители и деца е особено наложително за тези деца, които не растат при своите биологични родители. Както вече по горе беше споменато, всички те, поради изваждането им от техните биологични семейства, вече са преживяли един задълбочаващ се разрыв на взаимоотношенията, една първична травма. Това положение може да бъде компенсирано най-успешно единствено чрез една надеждна, стабилна връзка, наподобяваща тази между родители и деца. От друга страна, отново в резултат на това травмизиране, тези деца обикновено имат отклонения в развитието и поведението, които поставят пред приемните родители изисквания, които далеч надхвърлят нормалния родителски опит и родителско поведение.

Ето защо, приемните родители трябва да отговарят на определени личностни и формални критерии и се нуждаят от подготовка (основно обучение), както и от съпътстващо постоянно обучение, подкрепящо и улесняващо тяхната социално-педагогическа работа.

Личностните предпоставки за подбор на приемни родители са:

- физически и психически капацитет за справяне (толерантност, гъвкавост, издръжливост);
- яснота по отношение на личната мотивация за приемане на чужди деца; опит в общуването с деца;
- умения за създаване на отношения и решаване на конфликти, емпатийност;
- готовност за компромиси и сдържаност; чувство за отговорност (възпитание без физическо и душевно насилие!);
- готовност за работа в екип, за обучение, рефлексия и приемане на съвети и помощ.

Формалните предпоставки за подбор на приемни родители са:

- разрешение за приемничество от страна на службата за работа с деца;
- удостоверение за здравния статус на всички членове на кандидатстващото семейство;
- свидетелството за съдимост;
- документ за финансовото и материално състояние на семейството;
- успешно завършено задължителното за страната образование;
- преминал подготвителен курс за приемни родители;

— готовност за постоянно обучение.

Основно обучение (подготвителен курс) за приемни родители. Подготвителният курс обхваща три равностойни съдържателни и методически елемента: усвояването на практически ориентирани знания за бъдещите задачи като приемни родители; насочване на кандидатите към рефлексия и самопроверка на собствените им мотиви, очаквания и граници на издръжливост; размяна на мнения и интеракция в група (от съвместно кандидатствали членове на едно кандидат-приемно семейство) по основните въпроси на ежедневието в приемното семейство.

Част от темите, които курсът обхваща, са:

— Защо желаем още едно дете в семейството си? (мотивация);  
Желаното от нас дете и реалността (реалистичност);

— Приемното дете не идва само в семейството (справяне с произхода и житейската история на приемното дете);

— Поведенчески особености и нарушено развитие – неговите причини и възможни подкрепи;

— Играта като невербална възможност за комуникация;

— Училищни проблеми;

— Законодателството за приемната грижа и отговорните за нея държавни служби;

— Информация за възможностите за получаване на помощ (вкл. помощ за инициране на групи за самопомощ).

Основната подготовка трябва да бъде получена преди поемането на грижата за приемното дете. Организационната форма на подготвителния курс е съобразена с транспортните връзки и възможности на участниците: би могло всяка тема да се разглежда веднъж седмично (около 3 часа вечер); възможно е също така разглеждането на цели тематични блокове в края на седмицата. Много ценно е и участието на двамата родители в подготвителния курс, което се препоръчва и при първия разговор с кандидатите. Групата не трябва да надхвърля 16-20 души. Провеждането на курса трябва да се осъществява от социални работници и социални педагози, които вече да имат практически опит с изоставени деца в домовете или в приемни семейства. В края на курса участието в него се удостоверява със сертификат. Съществува постоянно съпътстващо обучение на приемните родители то се реализира чрез: редовни семинари по важни въпроси от ежедневието на приемните родители (с продължителност от около 4 часа, вечер или в края на седмицата); ежесечни дискуссионни групи за приемни родители под ръководството на социален работник или социален педагог (с продължителност от около 3 часа). Професионално консултиране и подкрепа на приемните родители от специалисти. Моделът предвижда и създаването на адекватни консултативни звена за специални житейски проблеми на приемните родители. На тяхно разположение

обикновено са един социални работник, социален педагог или психолог, и ако е необходимо – юрист и лекар.

Основни задачи на консултирането са:

- предоставянето на компетентна първична информация на кандидат-приемните родители;
- помощ при възпитателни затруднения и проблеми между партньорите;
- подкрепа при осъществяването на посещения от страна на биологичните родители;
- помощ при проблеми с официалните служби [15].

От системния работен принцип на „Виенския модел“ следва стремежът към тясна съвместна работа между официалните служби и неправителствените организации, между биологични и приемни родители, между помощниците от различните професии, свързани с приемните отношения. Ето защо, Австрийската национална организация за приемна грижа провежда веднъж годишно интердисциплинарни срещи по теми, свързани с приемната грижа, които са еднакво практически значими за всички ангажирани лица и професии. Колкото повече различни специализирани перспективи (гледни точки) се познават, толкова по-диференцирано може да се разпознае индивидуално необходимото за всяко дете в отделния случай. Четири пъти годишно се издаваме специализирано списание за приемната грижа. То е насочено както към приемните родители, така и към значимите специалисти и официалните служби. Списанието се разпространява и в кабинетите на педиатрите и гинеколозите.

Регионалният съюз на приемните родители сключва договор с провинциалната служба за работа с младежта, с който му се възлагат функциите на работодател на приемните родители. Съюзът е отговорен за развитието, организацията и провеждането на основната подготовка, постоянното обучение и консултирането на приемните родители. Разходите за извършването на тези дейности се поемат от регионалната младежка служба. Съюзът администрира назначаването на приемните родители. Разходите за възнагражденията се предоставят на съюза от службата за работа с младежта. Съюзът поема всички задължения на работодател по отношение на приемните родители. Младежката служба е отговорна за добруването на детето на приемното място. Подборът на родители за едно приемно дете се извършва от младежката служба в съгласие със съюза. Условие за назначаването на приемните родители е разрешението на младежката служба и сертификатът за завършен подготвителен курс. Участието в ежемесечното постоянно обучение и групова супер визия са задължение на приемните родители в рамките на техния трудов договор. Същевременно те трябва да водят месечни записки за развитието на приемното дете. Тези записки са съдържанието на едно тримесечно или полугодишно обсъждане със социален работник от съюза и младежката

служба. Социален работник на съюза контактува с приемните родители веднъж на 14 дни по телефона и веднъж месечно прави посещение в дома. Издръжката на назначения приеман родител се определя в зависимост от „социално-педагогическите преразходи“ за приемното дете (в сравнение с едно собствено семейно дете). От 2002 г. е определена национална тарифа за възнагражденията, която ще бъде съгласувана с профсъюзите.

За да могат успешно да се справят с особени задачи при особени натоварвания „социалните родители“ се нуждаят от наличието на някои рамкови условия, които да намалят риска от разрушаване на „приемничеството“:

- специални знания (за факторите на развитието, поведенческите нарушения, възможностите за помощ и т. н.), които се усвояват по време на основната подготовка;

- специални способности и умения, които се овладяват и стабилизират чрез постоянно обучение и усъвършенстване на знанията и уменията (емоционална близост с детето в противовес на рационалната дистанция при осъществяването на определена социално-педагогическа задача по поръка на младежката служба);

- специални условия за работа, осигурени чрез работа под супервизия в една социално гарантирана система на трудови отношения.

Темата „Професионализация на приемните родители“, разбира се, повдига един принципен въпрос: дали семейните отношения и връзки между приемни родители и приемни деца се намират в принципно противоречие с образованието и професионалното изпълнение на възпитателните задачи? Тезата на д-р Лутер, след 25-годишен практически опит, гласи: Не. Приемните деца са „деца с особени потребности“, затова те се нуждаят от приемни родители със специални способности (в зависимост от тези потребности). Професионализмът не изключва емоционалността, а я включва. Приемните родители трябва да съчетават ролята на родителя с възпитателната компетентност!

„Виенският модел“ и създаденият на негова основа европейски модел „Пепеляшка“ си поставят именно такава двойна цел по отношение на приемните родители и деца:

- от една страна, задоволяване на потребността на детето от семейство и защита правото на детето на качество на тази форма на отглеждане (в това число и при особените, тежки условия на приемното отношение);

- от друга страна, развитието на задължителния облик (профил) на приемните родители (вкл. едно необходимо основно и постоянно обучение) е предпоставка за надежден качествен стандарт на възпитанието в приемното семейство и служи като условие за назначаването на квалифицирани приемни родители аналогично на педагогическия персонал в детските домове [6].

Тази обхватна квалификационна програма за осъществяване на приемната грижа очевидно предполага разглеждането на дейността на приемните родители като социална професия. По този начин концепцията придобива не само детско- и семейно-политическо значение, но също така и едно фундаментално значение в сферата на социалната политика и политиката на пазара на труда.

### Библиография

1. Алианс от НПО, работещи за реформа в грижите за децата в България – Предложение за реализация на визията за реформа в грижата за детето в България. София, юни 2008.
2. Горшкова, Е.А. О работе детских домов в Польше и Чехословакии на рубеже XX века – <http://detskidom.info/magazine/?act=more&id=365>.
3. Горшкова, Е.А. Английские воспитательные дома XVIII – конца XIX века – <http://detskidom.info/magazine/?act=more&id=365>.
4. Горшкова, Е.А., И.А. Емельянова. Забота о сиротах в США (XIX-начало XX веков) – В: Сп. „Детский дом“, 2007.
5. Закон Московской области „О патронате“ (18 июня 2003 г. N 16/61-П)
6. Семья, Г. Политика деинституционализации учреждений интернатного типа – В: Сп. „Детский дом“, 2007/4.
7. МакНали, Б., Рейнолдс, М., Симънс, Ш., Сейдж, О., Скейтс, С., Тоъл, А. (2014). Изследване на процеса на деинституционализация във Великобритания с акцент върху Северна Ирландия. София: Държавна Агенция за закрила на детето, Social Inclusion Directorate Ministry of Labour and Social Policy: ЕСФ, (ОП РЧР 2007-2013).
9. Борисова, М. Приемната грижа в кадър и перспектива. С. 2007.
8. Проект „Разширяване на модела на приемна грижа в ...sapibg.org > razshiryavane-modela-na-priemna-grizha-v-bulgariya
9. Международни политики за закрила на децата в риск ...da.uni-vt.bg > doklad\_k.zlatkova\_konferencia\_18-19.11.2016.pdf
10. Федотова, Е., Петрова, М.М. Информационные системы управления и мониторинга структурных фондов ЕС в Болгарии и Латвии, Белово, IX международная научная конференция "Инновации в технологиях и образовании", КузГТУ, г. Белово, 18-19.03.2016, т.2, 134-138
11. Петрова, М.М., Олена Федерова, *Методические основы медиапланирования в деятельности предприятий*, II Международная научная конференция «Культура и искусство: исследование и управление», Батумский государственный университет искусств, г. Батуми, Грузия, 2017, ISBN 978-9941-9404-9-1 pp.550-552
12. Arman Islamgaleyev, Mariana Petrova. *Разработка теоретической основы для клиент-ориентированных компаний*. Proceedings of the XIV International scientific conference "Innovations in technology and education", Kuzbass State Technical University, Belovo, Russia (26-03-2021 - 27-03-2021 г. Vol.4, ISBN 978-5-00137-239-4 (т.4), ISBN 978-5-00137-235-6, pp.56-63
13. Petrova M., Talgat Uteubayev. (2019). *Совершенствование системы подготовки квалифицированных специалистов в публичной администрации*. The Annual International Scientific Conference on Economic Development and Legacy of Simon Kuznets, Cycles Economic Development, CED-2019, Simon Kuznets Kharkiv National University of Economics, 2019, pp.141-142
14. Varbanov, St., Petrova, M., E-services as a key element of the e-Government priorities of State administration in Bulgaria. In: MINISTR, J. and TVRDIKOVA, M. (eds.).

*Proceedings of the 20th International Conference on Information Technology for Practice 2017*. Ostrava: VSB - Technical University of Ostrava, 2017, pp. 126-134. ISBN 978-80-248-4090-1 (pdf on line), 978-80-248-4089-5 (printed)

15. <http://www.usynovite.ru/adoption/patronage/patronat/chapter7/>.
16. <https://sapibg.org/bg/book/dobri-praktiki-dafne>.